

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

В статті розглядаються елементи судової влади на підставі реформування правосуддя, яке включає виконання завдань кримінального провадження таким чином, щоб забезпечити захист особи, прав та свобод людини і громадянина, інтересів учасників кримінального провадження, щоб до кожного хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, щоб до кожного учасника була застосована належна правова процедура. Розглядаються положення забезпечення процесуальних гарантій за допомогою неупередженого правосуддя. Надаються положення удосконалення кримінального процесуального кодексу у разі проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: суд, слідчий суддя, правосуддя, функції, слідчий, прокурор, конституційні права.

Актуальність статті полягає в тому, що реформування правосуддя включає виконання завдань кримінального провадження таким чином, щоб забезпечити захист особи, прав та свобод людини і громадянина, інтересів учасників кримінального провадження, щоб до кожного хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, щоб до кожного учасника була застосована належна правова процедура. Забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні здійснюється за допомогою неупередженого правосуддя.

Побудова правової держави йде шляхом охорони прав і свобод громадян, усіх форм власності, додержання правопорядку. У процесі історичного розвитку держави правовий статус судової влади змінювалися. На початку дії судової влади суддя проголошував вирок на підставі особистих відношень, без урахування права. При подальшому розвитку судової системи, в одних випадках, правосуддя змінювалося, таким чином щоб забезпечити права та свободи людини і громадянина під час судового розгляду кримінальної справи на підставі принципу публічності, коли держава забезпечувала права та обов'язки учасникам провадження. В інших випадках статус судді змінювався за змістом у разі виникнення елементів змагальності судового розгляду. Але у всіх випадках статус обумовлювався певною історичною епохою, економічною і соціально-класовою структурою суспільства, сутністю держави та соціальним призначенням суду у разі захисту прав та свобод.

Ціль статті. Визначити правовий статус судді. Суддя є арбітром між державними інтересами, які він повинен захищати та інтересами особи, яка входить до кола кримінального провадження. Тільки суддя повинен виключити свавілля під час використання права у кримінальному провадженні.

Конституція України орієнтує судову владу на перебудову діяльності судових органів. Досвід роботи придбаний органами юстиції за минулий час є достатнім для подальшого розвитку та удосконалення правосуддя. Основна тенденція при цьому полягає щоб знизити застосування репресивних заходів впливу та диференціювати кримінальну відповідальність.

Конституція України встановлює, що суддя є безпосереднім носієм судової влади. Він здійснює державно-владні повноваження, стоїть на захисті інтересів держави та гарантує захист прав та свобод людини і громадянина. На підставі положень Конституції чинне законодавство встановлює гарантії виконання правосуддя на досудових стадіях процесу таким чином, щоб до кожного хто вчинив кримінальне правопорушення були застосовані міри обмеження прав та свобод на підставі тільки закону.

Виклад основного матеріалу. Правові та процесуальні повноваження судді у кримінальному провадженні були предметом розгляду з боку низки вчених, які надали теоретичні повноваження судді, як гаранту забезпечення процесуальних гарантій учасників провадження під час досудового розслідування та судового розгляду. Слід зупинитися на монографічних дослідженнях С. А. Альперта, В. А. Стрёмовського, М. І. Бажанова, Л. А. Богословської, В. Д. Бринцева, Г. Ф. Горского, Л. Д. Кокарева, Д. П. Котова, Ю. М. Грошевого та ін. [2; 3; 4; 6; 7; 9].

З цих позицій, В. М. Савіцький писав, що суд за часи радянської влади виступав як інструмент тоталітарної держави. Він був створений таким чином, що в окремих випадках, порушував положення права, підміняв юридичні акти вольовими рішеннями тому що був підпорядкований адміністративним органам, які користуючись своїм правом вказували судді яке рішення він повинен прийняти.

Суддя не міг неупереджено, законно прийняти рішення без дозволу адміністрації тому що був зведеним до рівня звичайного управлінського закладу [15, с. 56].

В літературі статус судді ототожнюється з поняттям процесуальне становище.

Аналіз літературних джерел, які були визначені у роботах В. Д. Бринцева, Ю. М. Грошевого, В. Т. Маляренко, П. Ф. Піліпчука та ін. дає підстави зробити висновок, що статус становить сукупність певних соціальних можливостей, обсяг і характер яких залежать від ролі та соціальної функції, що виконує суддя у кримінальному судочинстві [6; 9; 11, с. 59–60].

Правовий статус слідчого судді розглядається у кримінальному провадженні виходячи з його конституційного статусу, змістом та обсягом прав, свобод та обов'язків які закріплені у Конституції України, що є основою його статусу. Правовий статус судді забезпечує його вираз як носія судової влади, що дає можливість забезпечити незалежне, об'єктивне, повне, неупереджене виконання правосуддя.

Суддя на підставі функції правосуддя виконує свої повноваження як представника судової влади та здійснює від імені держави судовий розгляд кримінального провадження. Тільки суддя має повноваження визнати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення винною, ухвалити вирок.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7.07.2010 року наділив суддю статусом державної, судової влади, що свідчить про необхідність урахування правового становища при визначенні структури і правової природи елементів статусу судді. Роблячи висновок з цих положень, можна зазначити, що правовий статус судді є правовою категорією, що характеризує весь спектр юридичних можливостей, на яку покладено функцію здійснення судової влади. Зміст правового статусу судді визначається метою і завданнями його діяльності і становить певну сукупність правових можливостей.

Специфіка діяльності судді передбачає деякі обмеження свободи вибору поведінки в певній сфері правовідносин. Загальним призначенням цих обмежень є запобігання можливому протиправному використанню свого відповідального посадового становища з метою захисту й охорони інтересів інших суб'єктів. Ці обмеження спрямовані на створення гарантій незалежного і безстороннього правосуддя.

Характеристика правового статусу слідчого судді виходить з його правового інституту як носія судової влади. Основні напрямки судової діяльності визначаються через її функції. Функція правосуддя, яку виконує судова влада була предметом дискусії і вивчення багатьох правознавців. Одні автор і вважають, що суддя виконує функцію правосуддя, інші функцію юстиції, треті функцію розгляду кримінального провадження.

В. П. Бож'єв, В. Д. Бринцев, І. Е. Марочкін, В. Ф. Маляренко та ін. виокремлювали найбільш суттєві ознаки функцій судової влади [5; 6; 11; 12, с. 59].

Вони визначали, що функція правосуддя включає класові, національні і приватні інтереси всіх і кожного члена суспільства, охорона прав і свобод громадян, охорона всіх форм власності, правовий захист, забезпечення правопорядку і т. д.

Функція юстиції втілює і розкривають роль суду, його соціальне призначення. У цих функціях реалізується практична діяльність судової влади.

Функція розгляду кримінального провадження визначається через ухвалення вироку, який має право проголосити тільки суддя.

Статус судді вказує, що всі функції які він виконує відповідають виконанню завдань та цілей кримінального провадження.

В. В. Назаров розглядає функції судді вважає, що він має функцію соціальної справедливості, яка відображає принцип чесності, якій повинен застосовуватися у кримінальному судочинстві [14, с. 98].

Його висловлення має практичне значення як одного з інститутів публічного права. Важливу роль у розвитку і формуванні цього інституту відіграє розроблення і прийняття законів Верховною Радою України.

Функція юстиції впливає на поведінку учасників кримінального провадження як через окремі норми, інститути і механізми, пов'язані з дозволом, заборонаю, правовим захистом, застосуванням покарання. Вона пов'язана з формуванням правомірної поведінки правовим впливом на суспільні відносини та полягає у формуванні прав і обов'язків суб'єктів правовідносин.

Активне формування і розвиток судової влади спричинило дослідження проблем її устрою і діяльності, поширення прав, повноважень.

М. А. Чельцов дав фундаментальні розробки побудови судової влади, межі її прав і повноважень. Суддя зобов'язаний охороняти інтереси суспільства, а також права, свободи та інтереси кожно-

го індивідуально. На його думку держава становить сполучення різноманітних суспільних елементів. Загальна мета держави полягає в розвитку всіх структурних елементів та їх узгодженості [16, с. 87].

Кримінальний процесуальний кодекс встановлює судові повноваження, які містять такі елементи: прийняття процесуальних рішень, які обов'язкові для виконання всіма посадовими особами, а також окремими громадянами; забезпечення виконання правових рішень заходами державного переконання; матеріальне забезпечення нормативно-правових рішень, ухвали, вироку; ухвалення вироку. Найважливішим з цих елементів є забезпечення виконання нормативно-правових актів примусовою силою держави.

Повноваження судової влади були розглянуті теоретиками права в працях С. С. Алексеєва, В. М. Горшенєва, І. Б. Шахова, М. І. Матузєва, Б. М. Лазарева та ін. [1, с. 144; 8, с. 15; 10, с. 102; 13, с. 67].

Основний висновок з їх висловлювань можна зробити, вказавши, що держава це не тільки форма організації влади, але і безпосередній її носій. Посадові особи, що мають державно-владні повноваження, діють як представники влади. Сама державна влада виявляється безпосередньо в специфічних управлінських відносинах, які в науці йменуються державно-владними відносинами. Ці відносини мають яскраво виражений характер, пронизані владними засадами, що передбачають підпорядкування всіх суб'єктів. Від держави залежить орієнтація діяльності всіх правоохоронних органів. У правовій державі найбільш гостро постає значення проблем формування і розвитку публічного, приватного права, позовного провадження. Публічне право захищає інтереси населення, суспільства в цілому. Позовне провадження спрямовано на відшкодування матеріального збитку потерпілого, відстоювання інтересів особи.

Генезис та зміст владних повноважень встановлює єдине ціле між правами та обов'язками. Юристи розглядають повноваження суду як права, які він зобов'язаний реалізувати при відповідних обов'язках.

Суддя має можливість самостійної оцінки ситуації і прийняття рішень. Владні повноваження здійснюються на основі гарантій закону і містять елементи самореалізації, коли суб'єкт владних повноважень вправі сам визначати момент їхнього застосування. Суб'єкт має право у виборі часу, підстав і видів рішень, дій, або діє за приписом, встановленим в законі, при наявності достатніх підстав. Виконання владних повноважень на основі або з урахуванням пропозицій вищих судових інстанцій, вибір підстав для застосування владних повноважень визначається з урахуванням змісту і методів їхнього використання.

Строгий імператив владних повноважень означає, що публічність процесу лише тоді буде успішна, коли досягається оптимальне зближення інтересів держави та особи, до якого треба прагнути.

Функція правосуддя на досудових стадіях здійснюється на підставі заяви, скарги, клопотання, які поступають до слідчого судді у разі оскарження процесуальних рішень та проведення слідчих дій.

Другий елемент даної функції слідчого судді є складання їм ухвали про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують права та свободи. У даному разі слідчий суддя повинен вивчити матеріали відносно особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам судових рішень. Вона повинна містити відомості про: слідчого, який звернувся з клопотанням; прокурора; місце де необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; вид негласної слідчої (розшукової) дії; відомості про ідентифікаційні ознаки, які дозволять ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання; строк дії.

У невідкладних випадках, які пов'язані із врятуванням життя людей та запобіганням кримінального правопорушення, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата без ухвали слідчого судді, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Виконання будь-яких дій під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя надасть ухвалу про відмову в наданні дозволу на її проведення. Отримані внаслідок негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна, бути знищена.

Особливість виконання ухвали слідчого судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що слідчий суддя не має можливості проконтролювати виконання негласних, слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційний статус людини та громадянина.

Висновок. Пропонуємо змінити положення ст. 87 КПК України та викласти її у наступній редакції: «слідчий суддя складає ухвалу про прийняття матеріалів, які мають фактичні данні отримані

під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій як доказів, якщо вони не порушують прав та свобод людини і громадянина під час їх проведення».

Крім того треба доповнити ст. 248 КПК України положенням, що копія протоколу про проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинна надаватися слідчому судді.

Література

1. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М. : Наука, 1966. – 336 с.
2. Альперт С. А. Возбуждение уголовного дела органами милиции / С. А. Альперт, В. А. Стрёмовский. – Х. : Изд-во Харьковский юридический ин-т, 1957. – 24 с.
3. Бажанов М. И. Предание суду в советском уголовном процессе / М. И. Бажанов. – Х. : Из-во Харьковский юридический ин-т, 1965. – 150 с.
4. Богословская Л. А. Основания отмены или изменения приговоров / Л. А. Богословская. – Х. : Из-во Харьковского юридического института, 1981. – 59 с.
5. Божьев В. П. Основания внесения и порядок рассмотрения дела в распорядительном заседании. учебное пособие / В. П. Божьев – М. : Юрид. лит., 1972. – 270 с.
6. Горский Г. Ф. Судебная этика / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокарев, Д. П. Котов. – Воронеж : ВГУ, 1973. – 121 с.
7. Горшенев В. М. Контроль как правовая форма деятельности / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. – М. : Юрид. лит., 1987. – 220 с.
8. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе / Ю. М. Грошевой. – Х. : Основа, 1979. – 121 с.
9. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов. СЮИ, 1987. – 252 с.
10. Марочкін І. Є. Органи судової влади України / І. Є. Марочкін. – К. : Вища школа, 1997. – 330 с.
11. Маляренко В. Т. Про межі судового контролю за додержання прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи / В. Т. Маляренко, П. П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – № 2(24). – 2001. – С. 59–60.
12. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев. – М. : Наука, 1972. – 210 с.
13. Назаров В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України / В. В. Назаров. – Х. : Золота миля, 2009. – 400 с.
14. Савицкий В. М. Язык процессуального закона / В. М. Савицкий/ – М. : Юрид. лит., 1987. – 120 с.
15. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М. : Госюриздат, 1951 – 300 с.

Остафийчук Г. В.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ГАРАНТИЙ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЕЙ

В статье рассматриваются элементы судебной власти. На основе реформирования правосудия, построение его по принципу состязательности рассматриваются задачи уголовного производства, таким образом, чтобы обеспечить защиту прав и свобод человека и гражданина, а также интересов участников процесса, чтобы каждый, кто совершил уголовное правонарушение был привлечен к ответственности в меру своей вины, каждому была применена надлежащая правовая процедура.

На основе соблюдения и осуществления процессуальных гарантий в уголовном процессе устанавливаются положения обеспечения процессуальных гарантий на основе непредвзятого правосудия. Вносятся предложения по дальнейшему совершенствованию уголовного процессуального кодекса при проведении негласных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: суд, следственный судья, правосудие, функции, следователь, прокурор, конституционные права.

Ostafichuk G.

PROVIDING OF JUDICIAL GUARANTEES OF RIGHTS AND FREEDOMS

Man and citizen by an inquisitional judge In the article the elements of department judicial are examined on the basis of reformation of justice that includes implementation of tasks of criminal realization thus. to provide defense of person, rights and freedoms of man and citizen, interests of participants of criminal realization, that to each who accomplished criminal offence was attracted to criminal responsibility to the extent of the guilt, that to every participant the proper legal procedure was applied . Positions of providing of judicial guarantees are examined by means of justice.

The constitution of Ukraine orients a department judicial on alteration of activity of judicial bodies. Experience is purchased by the organs of justice for the past time is sufficient for further development and improvement

of justice. Basic tendencies consist here, to narrow application of repressive measures of influence and differentiate criminal responsibility.

The constitution of Ukraine sets that a judge is the direct transmitter of department judicial. He carries out state-imperious plenary powers, stands on defense of interests of the state and guarantees defense of rights and freedoms of man and citizen. On the basis of positions of Constitution a current legislation sets the guarantees of implementation of justice on the pre-trial stages of process thus, that to each who accomplished criminal offence there were the applied measures of limitation of rights and freedoms on founding only to the law.

Description of legal status of inquisitional judge goes out his legal institute as carrier of department judicial. Basic directions of judicial activity are determined through her functions. A judge on the basis of function of justice executes his plenary powers as a judicial public agent and carries out the judicial trial of criminal realization on behalf of the state. Only a judge has plenary powers to admit a person that accomplished criminal offence guilty, accept a sentence. Positions of improvement of criminal code of practice are given in case of realization of secret inquisitional (search) actions.

Key words: court, inquisitional judge, justice, functions, investigator, public prosecutor, constitutional rights.

Надійшла до редколегії 23.02.2014